

BOGA BÁLINT

Első iskolás éveim

Itt kezdődik minden. Az általános vagy elemi iskolák alsó osztályaiban. Hogy a tudás öröm. Hogy a tudás gazdagság. Hogy a tanulás élmény, még ha gyakran nehéz is, még ha olykor meg is izzadunk közben. A tanítónők adják át, jó esetben sugározzák, hogy belülről jó vonzódni a tudáshoz. Nem azért, mert számon kérik, hanem mert a tudás: szellemünk tápláléka. Nélküle üresek vagyunk.

Mіндеzt éreztetni, sejtetni kell a 6–8 éves gyerekkel, megmagyarázni neki még nem lehet, rá kell vezetni, kiváltani a sikerélményt, megerősíteni őt, hogy

öntse el a lelkét a meleg kiteljesedés érzése, hogy majd ismét igyekezzék ezt az érzést elérni, s újabb, még több tudásra törekedjék.

A család teremti meg az atmoszférát ahhoz, hogy a gyerek valóban gazdagságra képes befogadó legyen. Nyitott az iskolai hatásokra. A szellemi életet élő család maga konkrét tudást is ad a nyíló értelmű gyerekeknek, de főleg eligazodási pontokat, magyarázatot a körülvevő világ eseményeire, azon a szinten, amelyen az már képes mindezt felfogni. Mindemellett a gyereket egyre több behatás éri táguló környezetéből is, tehát a szűk családon és az iskola padjain túl elkezd járni az „élet iskoláját”. Különösen az a gyerek kezd nehezé „tanulmányokba”, aki viszontagságok korszakában érkezett a földre.

öntse el a lelkét a meleg kiteljesedés érzése, hogy majd ismét igyekezzék

1938-ban, az utolsó békeévben születtem, de mire az iskoláskort elértem, felfordult a világ. A II. világháború a végéhez közeledett, és ez a szakasz különösen Magyarország számára volt fájdalomteli. Erdélyben, a második bécsi döntés nyomán visszakapott területen éltünk, amikor betöltöttem a hatodik életévem, és 1944 őszén be kellett volna ülnöm az iskolapadba. A románok kiugrása 1944. augusztus 23-án megtorpedozta ezt a lehetőséget; a front pillanatok alatt Erdély határába érkezett, mi nem akartuk bevárni ott, menekültünk.

A front pedig csak jött, jött utánunk, mi rokontól rokonig szaladtunk, és végül el kellett hagynunk az országot, hogy elkerüljük a harcokat. Ausztriában töltöttünk fél évet, vagonban, majd táborban, ahonnan 1945 októberében tértünk vissza Magyarországra. Felhős októberi napon érkezünk meg a Keleti pályaudvarra két bőrönddel, ennyi volt az összes holmink. Unokatestvérem, Jolánka családja fogadott be bennünket, a Ferenc körút 3-ban laktak, a cselédszobában kaptunk szállást.

Közeledett a nyolcadik születésnapom, és még egy napot sem töltöttem iskolapadban. Decemberben beírtattak a közeli Bakáts téri iskola első osztályába. Az iskolaépület akkori állapotára nem emlékszem, egy később megtalált leírásban olvastam, hogy a háborúban erősen megsérült, bom-

batalálat érte, s csak néhány tantermet állítottak helyre, hogy meginduljon a tanítás. Ezek egyikében lehetett az én osztályom. Ez ideig nem voltam korombeliek közösségében, és ez meghatározta a viselkedésemet. Nem renitens voltam, inkább visszahúzódó, de kíváncsian néztem a többieket. Lehetséges, hogy időnként elnevettem magam a magatartásuk egyes megnyilvánulásain, mert egyszer kiállítottak a katedra mellé, másokkal együtt, mint aki figyelmetlen volt vagy rosszul viselkedett. A negatív érzés máig bennem él, nem értettem, miért állítottak ki, nem éreztem, hogy fegyelmezetlen lettem volna, és nem éreztem a tanítónő segítő szándékát irányomban, az „elmaradt” tanuló iránt.

Nem emlékszem, hogy mennyire ismertem akkor a betűket, számokat, de az biztos, hogy nem tudtam olvasni. Azonban a háborúra való tekintettel engedélyezték, hogy gyorsított tanulásval magamévá tegyem az első osztályra előírt tudásanyagot, és magánúton levizsgáljak. Rossz anyagi helyzetünk ellenére – apámat ugyan alkalmazták a Közellátási Minisztériumban, de kevés bérért – anyám fogadott egy tanítónőt külön dotáció fejében, hogy segítsen bepótolni a lemaradást. A tanítónő a pesti rakparton lakott, a németek által felrobantott Horthy Miklós híd (ma Petőfi híd) maradványai közelében, a Hangya Szövetkezet raktárháza melletti valamelyik épületben.

Édesanyám ezután is, egész tanulói pályafutásom során ott állt mögöttem és figyelte, hogy mikor, hogyan kell segíteni az előmeneteletem. Minden tudásom

gyökerében ott érzem ma is gondoskodó figyelmének hatását.

Közben a budai oldalra költöztünk, egy albérletbe, a Budafoki út 10/c alá. A lakásunk és az iskola tehát a Duna más-más

oldalán voltak, körülbelül egy vonalban. Ekkor még nem álltak a hidak, csak két pontonhidat használhattunk volna, de azokat elvitte a tavaszi áradás, ezért nagyobb csónakok vitték át az embereket az egyik partról a másikra.

Anyámmal tehát csónakon mentünk át a Dunán életem első vizsgájára – ó, azóta hány volt! De ma is érzem a torkomban az akkori izgalom okozta szapora szívdobogást. Ez vizsgadrukk volt, pedig lehetett volna a hullámoktól való félelem is a hánykolódó csónakban. A különoktatóm jó pedagógus lehetett, így sikerült letennem a vizsgát, és tiszta egyessel zártam az első osztályt 1946 márciusában (ekkor az egyes volt a legjobb jegy). Kézbe kaptam a bizonyítványt, amelyet az ostrom előtt nyomtattak, felül Budapest címere

a két kinyújtott nyelvű, ágaskodó oroszlánál és az eredeti *Budapest Székesfővárosi községi népiszkolai ÉRTESÍTŐKÖNYV* feliratból a *székes és nép* szórészeket kihúzták, utóbbi fölé tollal odaírták:

ált. Érdekes módon egészen 1952-ig, a 8. általános iskolai osztály befejezéséig ebbe a könyvecskébe kaptam a félévi és évvégi bizonyítványaimat.

Ekkor még a tanrend része volt a kötelező hittan is. Emlékszem, anyám fehér lapokból összerakott és cérnával összefűzött egy füzetecskét, amelyben le kellett rajzoljak több bibliai jelenetet, az embereket

a negatív érzés máig
bennem él, nem értettem,
miért állítottak ki,
nem éreztem, hogy
fegyelmezetlen lettem volna

ez vizsgadrukk volt,
pedig lehetett volna a
hullámoktól való félelem is
a hánykolódó csónakban

lehetett egyszerűen vonalakkal, pálcikaemberként ábrázolni.

A vizsga után az új lakás közelében levő Bartók Béla úti iskolába írtak be. Itt próbáltam elvégezni a második osztályt – a tanévből hátralevő három hónap alatt. A szüleim ekkor is fogadtak mellém külön tanítónőt. *Götz Edit* volt a neve, a Budafoki út és a Bertalan utca sarkán álló szép épületben lakott, oda jártam hozzá különórára. Egyedül élt, vénkisasszonynak tartották, nem tudom, hány éves lehetett, talán 40 vagy 45, a gyerekkori emlék nem árulja el a felnőttek valódi korát. Ő lett számomra az az ember, akiről a bevezető sorokban írtam: a tanulás megszerettetője, a tudás felemelő élményének belém ültetője. Ráébresztett annak fontosságára, hogy tisztában legyek a megszerzett tudásommal, azaz az elmaradás miatt kialakult kisebbségi érzésemet váltsa fel az önbecsülés. Hozzásegített, hogy az iskolában is pozitív élmény érjen: egy alkalommal egy számtani feladvánnyal én készültem el a leghamarabb, és ez annyira meglepett, hogy először nem is hittem el. Végül a második osztály anyagát is elsajátítottam, és megint tiszta eggyessel zártam az évet. Sokkal később – amikor már orvos voltam – megkerestem *Götz* tanítónőt, és tanítását, amely egész életemre kihatott, megköszöntem neki.

Ekkor a hittan még mindig az iskolai tanrend része volt. Így készíthettek elő engem az elsőáldozásra, ami a Gellért-hegyi Sziklakápolna előtti kis téren zajlott. Megtörténte után felolvasták a neveket, és átadták az igazoló lapokat. Én vártam, csak vártam, hogy mikor kerül rám a sor, de kihagytak, valószínűleg azért, mert később kerültem az osztályba. Majdnem sírtam, de anyám végül szólt a hitoktató-

nőnek, aki adott egy kitöltetlen lapot, és anyám ráírta a nevemet. Katolikus papok által irányított cserkészcsapatba is jelentkeztem (ekkor még nem oszlatták fel), néhány élvezetes foglalkozáson vettem részt. Többek közt dalokat tanultunk, például a folyók nevével tartalmazó népdalokat gyűjtöttük össze. *A Dunáról fúj a szél... Általmennék én a Tiszán ladikon... Maros vize folyik csendesen...*

Ekkorra már a Gellért téren felállították a szovjet emlékművet, rajta a győzelem éve: 1945. Ettől kezdve mindig néztem

ezt a feliratot, s ehhez mértem életem múltását. „Igen, már elmúlt 1, 2, 5, 10 év...” Később lassúnak tartottam a számszerű gyarapodást. „Még csak 20, 30, 40 év telt el és mennyi minden történt a

világban!” Mindenesetre 1945-től számítottam valódi, „polgári” életem indulását: ab urbe condita.¹

Még néhány esemény emléke kötődik 1946 említett időszakához. Egy alkalommal apámmal sétálgattunk a Szent Imre herceg útján (ma Villányi út), láttuk a Feneketlen-tó melletti tenispályán *Asbóth Józsefet*, az akkor nemzetközileg is elismert teniszezőt játszani. (Ma a közelben, Bartók Béla úti volt lakóházának falán látható az emléktáblája.) Más alkalommal a cisztercita gimnázium udvarán láttunk nagy tömeget tolongani. *Mindszenty* hercegprímás beszédét meghallgatni gyűltekk össze. Hangszórón is közvetítették, mi is megálltunk egy időre, meghallgatni belőle valamennyit. Arra emlékszem, hogy a beszéd inkább politikai tárgyú volt, mint vallási. Belém ivódott ebből az időből a világtörténelem legnagyobb mértékű inflációjának emléke is. 1946 júliusában sietni kellett a piacra, amikor nagyanyám

az elmaradás miatt kialakult kisebbségi érzésemet váltsa fel az önbecsülés

¹ Latin kifejezés, jelentése: „a város (Róma) alapítása óta”

megkapta a nyugdíját, hogy még legalább egy kiló krumplit kapjunk érte, ugyanis óráról órára devalválódott a pengő. De aztán eljött augusztus elseje, a jó új pénz, a forint megszületése. Gyönyörű, napsütéses nap volt, apámmal délután a Bartók Béla úton sétáltunk, éppen a Hadik-laktanya előtt jártunk, amikor eszembe jutott, hogy apám már az új pénzben kapta meg a fizetését. Kértem, mutassa meg. Ma is látom a tenyerét, és benne a fénylő, egyforintos alumíniumérmét.

Őszre nagyot lépett előre a családnk: egészsében saját birtoklású (nem saját tulajdonú!) lakásba költöztünk, mégpedig Óbudára. A lakásunk a Kiskorona utca 3. szám alatt, egy háromemeletes ház magassíkján helyezkedett el. Ez a ház a másik, hozzá épült, ugyanilyen magas párjával együtt kiemelkedett a környező földszintes házak közül, és ékszerűen illeszkedett a Lajos utca és a Kiskorona utca eleje közé. Szinte uraknak érezhettük magunkat, hogy ebben a két háború közt épült félmodern épületben élhetünk, amely félúton helyezkedik el két nagy „fellegvár” között. Ez a két fellegvár a házunktól mintegy 100-100 méterre lévő két nagy textilipari kombinát volt, északról pedig az állami tulajdonú „Pamutipar”. Itt egy mikrovilág középpontjában voltunk, egy körülbelül 200 méteres sugarú körben volt két iskola, papírbolt, cukrászda, szatócsüzlet, trafik, gyógyszertár, szabó, suszter, fodrász, kifőzde és még rendőrség is.

A harmadik osztályt a Tímár utcai leányiskolában kezdtem el. Ekkor még nem volt koedukáció, sőt, külön leány- és fiúiskolák működtek, talán csak helyhiány miatt helyezték ide az osztályomat. Osztályfőnököm az alacsony, szent Péter-

kopaszágú, lágyan szigorú *Badál Ferenc* volt. Ekkor is fogadtak számomra kisegítő tanítót, ez *Uxa Ferencné* volt, *Badál* tanító javasolta. Negyedik osztályban már a Kiskorona utca 10 alatt levő fiúiskolába jártam, a száraz modorú Orbán Béla tanított bennünket. Itt, Óbudán már teljes évet járhattam kortársaimmal, mivel behoztam a lemaradást, és ez nekem nagy megnyugvás volt. Élveztem a tanulást, az újabb ismeretek elsajátítását, így például emlékszem, milyen részletesen tanultuk és térképábrázlatba is rajzoltuk Budapest intézményeit, fürdőit, színházait, mozijait.

Ez utóbbiak még a háború előtti nevüket viselték.

Atrium, Admiral, Royal Apollo, Forum, Scala, Lloyd és egyebek. Ezekben az években még mindig a rendes tanrend része volt

a hit- és erkölcsstan (*Hajnády* tisztelendő tanította), sőt, a „magaviselet” után a bizonyítványban ez volt az első tárgy. A harmadik osztály végén még a „rendszeretetet” is osztályozták. „Rend a lelke mindennek” – tanultuk.

Nemcsak az Értesítő-, hanem az Ellenőrző könyvünket is a háború vége előtt nyomtatták. Engedték használni. Belső első oldalán a szülőkhöz szóló tájékoztatás szerepelt, majd hét oldalon keresztül az „Iskolai rendszabályok”. Például: „Rt.26.§. A tanuló kötelességei tanárai iránt. A tanuló tartozik tanárait mint legközelebbi elöljáróit tisztelni és nekik engedelmeskedni.” A végén még (a valószínűleg pozíciójában megtartott) vitéz Fraknóy József, tankerületi kir. főigazgató „sk”-val jelzett, nyomtatott aláírása, a *kir.* szócska át volt húzva, de a *vitéz* nem. Az órarendben a hittanon kívül ezek szerepeltek: írás, olvasás, fogalmazás, beszélgetés (a bizonyítványban: beszéd- és értelemgyakorlatok), nyelvi ismeretek, számolás és mérés, rajz,

ma is látom a tenyerét, és benne a fénylő, egyforintos alumíniumérmét

ének és testnevelés. Negyedik osztályban ezek mellett elkezdtem különórán tanulni a német nyelvet. Pekrényi Emil tanár úr (Pekásznak hívtuk) lakására jártunk, és tananyag gyanánt – nagy örömünkre – Karl May *Winnetouját* olvastuk, persze németül. Itt, Óbudán nem a cserkészekhez csatlakoztam, hanem az ugyancsak a katolikusok által irányított Szívárdához, amely a cserkészekéihez hasonló foglalkozásokat tartott.

Osztálytársaim egy része igen hangos, szabályokat nem szívesen respektáló proletárgyerek volt, más részük tisztviselők gyermekei.

Több német családnevű társam volt, képviselve a török idők utáni Óbuda két alapító etnikumát: a németeket (Szautner, Hasch, Lebhardt, Hutira) és a zsidókat (Steiner, Gottlieb, Lang, Weisz). Persze volt néhány magyarosított és néhány szláv nevű társam is. Talán legközelebb egy *Lenkei Laci* nevű fiúhoz kerültem, többször voltam délután náluk, a San Marco utcában laktak egy kertes családi házban. Vagyis kívül lakott „az én terepemen”. Persze máskor is át kellett lép-nem ezen a virtuális határvonalon. Például a Szent Péter és Pál templom, ahová misére jártunk, a Kiskorona utca északi vége felé volt. Péter-Pálkor nagy búcsút rendeztek, szultánkenyeret kértünk ott minden évben. A templom a négy nagy vallás (katolikus, zsidó, evangélikus, református) egymáshoz közel fekvő óbudai templomainak volt a legrégebbike.

Moziba főleg az Óbuda nevű filmszínházba jártunk, a Selmeci utcába. Ezekben az években még sok amerikai filmet játszottak, cowboyfilmeket, például a *Zorró* elődjét: a „Z”, *a fekete lovas* és a „Z”, *a korbácos ember* címűeket, Stan és Pant és Tarzan-filmeket a többszörös olimpiai

bajnok *Johnny Weismullerrel*. Pár év múlva már csak szovjet filmeket lehetett nézni. Gyakran sétáltam édesapámmal ennél is távolabb, a Duna-parton, ahol akkor még fürödni is lehetett nyáron. Vagy a Kiscelli kastélyt körülvevő parkba vagy Újlak felé mentünk, az ottani másik nagy katolikus templom irányába. Ezek a séták adtak alkalmat, hogy apám beszéljen hosszú életéről, hiszen ekkor már majdnem 60 éves volt. Erdély, ahol született, az első világháború, amelyet végigharcolt, és a '30-as évek, amikor már stabil volt az élete: ezek

voltak a fő témák. S a történetekhez apám mindig erkölcsi következtetést is társított.

A közeli környezetünket határoló egyik fő út vonal a Knur Pálné utca volt (a háború előtt és ma

is Pacsirtamező utca), amelyet egy II. világháborús szociáldemokrata mártírnőről neveztek el. Ekkor még az utca északi részén kis családi házak sorjázta, itt jártam 1947 húsvét hétfőjén egy osztálytársammal, hogy nővéreim meglocsoljam. Az utcában ekkor jóformán csak sváb beszédet lehetett hallani. Később lebontották a kis házakat, és az utcát a ma ismert széles úttá alakították a Flórián térig, a leendő Sztálin híd (ma Árpád-híd) forgalmának kialakítása végett.

Ez a politikai korszak az ún. koalíció időszaka volt, amikor még az értelmiség reménykedhetett egy polgári állam kialakulásában, noha az ország szovjet megszállás alatt volt, és egyre erősödött a kommunista befolyás. Az iskolában – mint horthysta, „nyugatos” bíró fia – olykor hátrányos megkülönböztetésnek voltam kitéve, például eleinte nem értem be az olcsó étkezést biztosító napköziotthonos ellátásban részesülők létszámkeretébe. Azért néhány adományból nem hagyhattak ki. Néha

tananyag gyanánt
– nagy örömünkre – Karl
May *Winnetouját* olvastuk,
persze németül

az UNRRA-n keresztül amerikai eredetű étkeztetésben vettünk részt, ún. szecskalevest kaptunk, amely darált szárított zöldségekből készült, talán volt húskonzerv is időnként, ami pedig a legmaradandóbb emlékem: egy körülbelül 2x5 centiméteres csokoládészelet. 1947 nyarán néhány hetet a dánok által fenntartott napközi otthon (Red Barnet) ellátásában is részesültem, az ekkor kapott, Dániát bemutató brosúrájukat most is őrzöm.

Igen korán érdeklődésem sugarába került a politika, persze először gyermeki szinten álltam hozzá, de múltunk és tapasztalataink alapján az akkor még létező polgári pártok iránti rokonszenv megvolt bennem. Éles szemmel figyeltem az 1947. augusztus 31-i választásokat, a tíz részt vevő pártot, főleg a keresztényszocialista Barankovics-pártnak és a Pfeiffer-féle Függetlenségi Pártnak drukoltam. Örültem, amikor láttam, hogy egy-egy körzetben győztek. Ez volt a hírhedt „kékcédulás” választás, a Kommunista Párt győzött, de a családok ellenére négypárti koalícióra kényszerült a következő két évre.

A háború alatt legyengült a szervezésem, így ezekben az években sok betegségen estem át. Mandula- és középfülgyulladások, skarlát (hat hét a László Kórházban, hiszen nálunk még nem volt penicillin) és egyéb gyerekbetegségek. Házi orvosunk Káposztási Béla doktor volt, a Zápor utcában rendelt. A Kút völgyi úti OTBA Kórházban szúrták át többször is a dobhártyámat, és itt vették ki a mandulámat.

Az igazi nagy csapás családomban 1947 őszén következett be, és megrendítő, lelkiileg kiheverhetetlen volt a szüleim számára: egy akkor még nem ismert betegségben meghalt az öcsém. A számomra már végre tudatosabb és nyugalmasabb élet

reményének idejébe a sors beleszötte ennek a kéréllhetetlen, megmásíthatatlan veszteségnek az érzetét is. A mellettem, velem élő kistestvérem egyszer csak nincs. Szüleim bánata betölti az otthonunkat. A gyerek számára a halál érthetetlen esemény, és ez az érthetlenség bennem másféle hiányt, másféle ürességet produkál, mint a felnőttekben.

De a gyerek hamarabb is regenerálódik, mint a felnőtt. A tanulás, majd 1948 elején egy több hétig tartó szívizomgyulladás-kezelés miatt ismét magam felé fordult a figyelmem. Betöltöttem a tízet, lezártuk

a negyedik tanulóévemet, s nagy ünnepi programokkal zajlottak az 1848/49-es forradalom centenáriuma-nak ünnepségei. A nyár pedig olyan ajándékot adott, amit már nagyon vártam és nagyon örültem

neki: életem első olimpiáját rendezték Londonban. A fess VI. György angol király nyitotta meg. Minden reggel jó korán rohantam az újságosbódéhoz, hogy megvegyem az újságot, és értesüljek az előző napi eredményekről. Sajnos a háború óta nem volt rádiónk, mert nem telt rá, így kellett tehát megtudnom a magyarok fantasztikus eredményeit. Ez a kis lerohant, legyőzött, megalázott, lerombolt ország tíz aranyérmert szerzett a játékokon. Annyit, mint a franciák. És negyedik lett az országok közötti versenyben.

Lezárult tehát életem első tíz éve, amelyből két és felet már iskolába jártam. Mi minden történt ez alatt az idő alatt velem és a családommal! Mellétünk, velünk zajlott a Történelem! Rövid idő alatt sokat megéltem, gyermeki tudatom próbálta felfogni a kis- és nagyvilágot, értelmezni a hullámok csapkodását. A forgandóság azonban nem szűnik sosem, Kronosz idejét Kairosz továbbra is eseményekkel telíti.

minden reggel jó korán
rohantam
az újságosbódéhoz, hogy
megvegyem az újságot
